

crkva u svijetu

godina XIX • broj 1 • split • 1984

OD KONCILSKE OTVORENOSTI DO TEOLOGIJE LJUDSKIH PRAVA

Urednik

Jedna od najvećih zapreka ljudskom miru, suradnji i suživotu u današnjem svijetu bez sumnje je idejno-ideološka zatvorenost, isključnost i nesnošljivost, iz koje, kako to često biva, nastaje društveno-politička presija i krnjenje ljudskih prava, zbog toga što se ne prihvaća određena misao, ideja, nazor ili linija. U svakom slučaju u pitanju je čovjek, njegov integritet i osobna prava, u teoriji i praksi. Ta povijesna mōra tako uporno prati ljudski rod da joj se, uza sve deklaracije i ustavne proklamacije, ni moderni pokreti i društva ne mogu oteti.

Kako se prema tomu odnosi današnja Crkva? Što na to kaže teologija svijeta i posebno najnovija teološka disciplina, teologija ljudskih prava?

Povijesna retrospektiva

Malo je koja znanost u svojim stajalištima tako načelna i sigurna kao teologija. Poglavito kršćanska teologija, koja se zasniva na Objavi. Zbog te načelnosti i sigurnosti odavno je kodificirala svoja polazišta i utvrdila osnovne istine, koje su u svom dogmatskom obliku postale baštinom kršćanskog svijeta, te u tom smislu normama i kriterijima kršćanske ortodoksije i ortoprakse.

Iz te i takve teologije stoljećima je rastao kršćanski svijet i mentalitet, stvarao se religiozni stav i običaj koji su odicali jedinstvenim nazorom i shvaćanjem. U nekim je vremenima tako doktrinarno-religiozna pripadnost bila glavnim kriterijem zajedništva unutar kršćanskih konfesija i država. Iz te simbioze i čvrstih stajališta rađao se duh oporbe i zatvorenosti u vlastiti svijet sve do isključnosti i anatema. Istina je bila temeljnim mjerilom. Iznad čovjeka. Iako je uvijek bila jasna evanđeoska maksima, da je ljubav glavna kršćanska vrednota a sloboda osnovno bogatstvo čovje-

ka, koju mu ni sam Bog ne želi povrijediti i uskratiti, načelo istosti i jedinstvenosti po svaku cijenu dovodilo je do brojnih nesporazuma i nesnošljivosti, do sociološkog podržavanja »državne religije« na štetu osobnih prava i intimnih uvjerenja.

Na sreću, odavno se uvidjelo da to tako ne ide, da se povlasticama i diskriminacijama u društvu ruše osnovna etička načela i u biti ponižava čovjek. Ljudi su shvatili da razvoj i napredak društva nije u prisilnom jedinstvu nego u slobodnom zajedništvu, u toleranciji, slobodi i suradnji. Od tih se vremena u staroj Evropi razvija duh snošljivosti i slobode savjesti, koji će, zahvaljujući duhovnom rastu kršćanskih zajednica, dovesti do općeg ekumenizma i razumnog prihvaćanja čovjeka, bez obzira na njegove intimne stavove i uvjerenja. U novije će vrijeme, zahvaljujući posebno religioznoj praksi i suvremenoj teologiji, teološkim istraživanjima, koja su, ponirući sve dublje u božansku objavu, potvrdila da evanđeoska poruka ne ruši i ne zapostavlja naravna dobra i ljudske vrednote, taj proces ekumenizma i općeg razumijevanja, na svim razinama, doći do potpunog izražaja u zaključcima i dokumentima Drugog vatikanskog sabora. Ideja pluralizma otvoreno je prihvaćena, jer čovjek i njegova djela imaju svoju vlastitu strukturu i njima svojstvenu naravnu vnijednost i dobrotu.

Koncilska otvorenost i dalekovidnost

Moramo nastaviti s Koncilom. Treba ga na poseban način naglasiti. Ali, istini za volju, danas je svakome jasno da se koncilske ideje nisu odjednom javile na Koncilu. Rodile su se, u velikom broju, davno prije saborskih rasprava. Sabor ih je, da malo prenaslasi stvar, pročistio, potvrdio i promulgirao; no one su bile već prije dobrano sazrele u najvećem dijelu hijerarhije, teologa i vjernika.

Naime, Crkva je u svojem hodu odavno znala da su svi ljudi Božja djeca, da u svima, u prirodnom glasu savjesti, govori glas Božji, da Bog nikome ne uskraćuje svoju pomoć, da svuda ima dobre volje, humanih nastojanja, plemenitosti i dobrote. S druge strane, jasno je shvatila da su društvena jednakost, sloboda i ravnopravnost bitne oznake čovjeka i njegovih osnovnih prava koja je teologija na temelju evanđeoske nauke sve snažnije isticala. Stoga će, vođena Božjom riječi i svojim unutrašnjim zrenjem, u našem stoljeću, kad su ljudske vrednote i prava postigli najveću cijenu i ujedno došli u pitanje, jasno posvjedočiti kršćansku širinu revaloriziranja stvarnih vrednota i evanđeoskog poštivanja čovjeka u njegovu rastu i razvoju. Ističući svoju osnovnu postavku da je Bog transcendentni temelj ljudskog zajedništva, reda i morala, stvoritelj i gospodar svega, Koncil će snažno naglasiti važnost i ulogu čovjeka u svijetu te u tom smislu upozoriti na tzv. autonomiju zemaljskih vrednota. U stvari, u saborskim će uputama i smjernicama zasjati u novom svjetlu stari kršćanski principi, koji u suvremenom životu imaju veliku ulogu. Kroz njihovo je potvrđivanje naglašena nova dimenzija teologije svijeta i prihvaćena relativna autonomija zemaljskih vrednota: ekonomije, znanosti, kulture, politike...; uočena je i naglašena pluralistička vizija svijeta; istaknuto načelo slobode savjesti, snošljivosti i poštivanja drugoga, kao i priznavanje društvenih i etičkih

vrednota, ma gdje se nalazile; potvrđeno je distanciranje Crkve od političkih nadmetanja i zajamčena slobodna društveno-politička opcija vjernika; prihvaćena je iskrena suradnja sa svim ljudima dobre volje; zacrtana nova ekumenska vizija, dijalog i suradnja sa svijetom u cjelini; potaknuta je ideja aggiornamenta, naglašeno načelo socijalne pravde i ograničavanja privatnog vlasništva; osvjetljena je nova orijentacija, novi smjer rada i dalekovidna otvorenost Crkve prema stvarnim vrednotama u svijetu. U jednu riječ, koncilski su zaključci snažno zahvatili Crkvu i otvorili novo razdoblje zdravih odnosa, mira i plodne koegzistencije među ljudima...

Teologija ljudskih prava

Dakako da je sve ovo o čemu smo govorili usmjereno prema čovjeku, da je učinjeno radi čovjeka. Jer, on je, kaže Sabor, temeljna vrednota: »nadilazi sve stvari i njegova su prava i dužnosti univerzalni i nepovredivi«. U tom smislu saborski dokumenti ističu da se njegovo dostojanstvo, osnovna prava i vrednote ne smiju dovoditi u pitanje. S tog stajališta je unaprijed osuđena svaka diskriminacija, manipuliranje ili podređivanje čovjeka idejno-ideološkim i političkim ciljevima i interesima. Naglašavajući promicanje općeg dobra, Sabor se istodobno posebno zauzima za osobu, za pojedinca: »Društveni poredak, dakle, i njegov razvitak — upozorava saborska konstitucija *Radost i nada* — moraju uvijek imati za cilj dobro osoba, jer red stvari treba da se podredi osobnom redu, a ne obratno« (GS 26).

Antropološka razina i društvena problematika sve više izazivaju etičare i teologe. Čovjek u cjelini — sa svojim tijelom i dušom, ovovremenskom stvarnošću i eshatološkom budućnošću, koja je prema kršćanskom shvaćanju već počela — zanima teologiju. Potrebno je, dakle, da i ona progovori o našim zajedničkim nadama i tjeskobama, o našoj stvarnosti. To više što smo svi u svojoj biti »slika Božja«, što smo svi »jedan u Kristu«, što smo svi »sinovi istoga Oca«, što u kršćanskoj koncepciji nema razlike »između muška i ženska«, »između Židova i Grka«, tj. između naroda i ljudi. Stoga će se ona, vjerna tim postavkama, poštujući naravni stvarateljski Božji red i metafizički temelj morala, istinski truditi da teološki istražuje i utvrđuje ljudske dužnosti i prava u suvremenom društvu i svijetu.

Oslanjajući se na čvrste teološke postavke, Crkva je tako ne samo revalorizirala kršćansko shvaćanje ljudskih vrednota, uključujući i novo vrednovanje čovjeka i njegovih prava, nego je istodobno pružila čvrsta polazišta za daljnju teološku i praktičnu afirmaciju svih istinskih vrednota i zapostavljenih ljudskih zbivanja i odnosa. Otvorila je put novoj teološkoj disciplini koju sam Papa naziva *teologijom ljudskih prava*. Nasuprot modernim frakcijama i njihovim izazovima, koje se tako paradoksalno zatvaraju u svoje fikcije, u nove dogme i ideologizme, do isključnosti i nasilja, u Crkvi se, eto, rađa snažan val i zdrave smjernice iskrene suradnje i svestranog prihvaćanja čovjeka.

Još uvijek u povojima, teologija ljudskih prava gradi na onome što je Koncil započeo. Polazi od svojih teoloških i sigurnih etičkih principa, od uzajamne povezanosti čovjeka i društva, od vjekovnih humanih aspi-

racija. Najizravnije se distancira od svake ideologije, situacionizma i politike. Polazi od čovjeka i njegova integriteta: fizičkog, moralnog, socijalnog; od teoretskih načela i praktičnih uvjeta. Nije riječ samo o ljudskom dostojanstvu kao dostojanstvu, nego o konkretnom čovjeku sa svim njegovim dužnostima i pravima u životu.

Prihvaćajući činjenicu da je čovjek društveno biće, ne zaboravlja da je on istodobno najveća društvena vrednota. U tom smislu upozorava da je on subjekt a ne objekt društva i predmet manipuliranja i izrabljivanja. Osuđujući svako nasilje i krnjenje ljudskih prava, ova teološka disciplina jasno ističe u čemu je prava veličina čovjeka: u njegovu duhovnom i konkretnom dostojanstvu osobe; slobodu shvaća bitnom dimenzijom, a osnovna prava etičkim imperativom društvenih shvaćanja i kriterijem postupaka. U tom duhu izravno upozorava društva i sisteme, da je protunaravna, neljudska i areligiozna svaka diskriminacija i zapostavljanje, da je briga za čovjeka prvotna dužnost društvenih zajednica, a postupak s osobama — u integritetu njihova bića — osnovno mjerilo ispravnosti i moralne vrijednosti društvenog sistema. Svrha ne posvećuje sredstva! Ne može se stoga s čovjekom eksperimentirati i zlo mu činiti.

Uvaženi pobornik ove teološke discipline Ivan Pavao II. u svojim nastupima i okružnicama neumorno upozorava na kršćansko vrednovanje čovjeka, na njegova prirodna i neotuđiva prava, kao i na njegove dužnosti i obaveze. Posebno se zalaže za praktičnu primjenu u društvu međunarodnih deklaracija i etičkih načela. Čovjek je vrednota s kojom se nije dopušteno poigravati, još manje s njime manipulirati; po svom naravnom pravu čovjek stoji iznad svih ideoloških ciljeva i političkih interesa.

Zahvaljujući spomenutom koncilskom stavu i Papinim izlaganjima, danas postaje sve jasnija teologija ljudskih prava. I na našem bi području trebalo o tome više govoriti. Imamo dovoljno razloga i teoloških načela koja nas potiču na to. Sloboda savjesti, jednakost i ravnopravnost u društvu, duh sigurnosti i slobode trebali bi u tome zauzeti važno mjesto. Naravno, nije dovoljno zaustavljati se na pukim deklaracijama i teorijama, potrebno je pogledati u oči stvarnosti i praksi. Jer, ne radi se ovdje samo o pitanju tzv. tolerancije: tamo gdje se društveno-politički ostane samo na tome, gdje se govori kako društvo nešto ili nekoga tolerira, tamo su, očito, u pitanju čovjek i njegova prava.

VATICAN II ET LES DROITS DE L'HOMME

Résumé

Dans cet éditorial notre rédacteur en chef présente certains efforts et l'importance actuelle de la théologie des droits de l'homme. D'abord il souligne des problèmes de l'intolérance dans l'histoire et en heure présente ainsi que des discriminations dans la société et l'infraction pratique aux droits de l'homme. En suite il se réfère aux lignes de direction du Vatican II; partant du Concile il expose les principes et des procédés de la théologie des droits de l'homme.